

NEVOIA DE PRAGMATIZARE A EDUCAȚIEI

Andrei MUNTEANU

Ministerul Educației

Republic of Moldova has been going through many years of education activities, without having paid due attention to education efficiency measurement indicators. The first attempt of 2003, to calculate the returns to education, which was not published, and the very recent ones, calculated by the World Bank, unveils considerable shortages of the system in terms of education productivity. This is a fact that should capture the attention of leading policy makers in education, as well as the national level politicians.

Despre faptul că procesul educațional poate avea implicații diferite asupra vieții persoanei și societății, pe parcursul veacurilor, s-au scris un șir de materiale.

Interesul față de procesul educațional pornește încă de la Aristotel și Platon (î.Hr.) prin conceptul *tabula rasa*, care puneau în discuție la nivel științific abordarea abilităților umane ca fiind înnăscute/moștenite genetic (I) sau fiind formate în proces educațional (II). Astfel, Aristotel și Platon încă de pe atunci puneau în atenția învățaților un subiect de importanță vitală pentru direcțiile de dezvoltare ulterioară a științelor educației – este posibil ca viața să fie influențată prin procese educaționale sau viața este un fenomen absolut predestinat, care nu poate fi influențată sub nici o formă de procese exogene, cum ar fi educația. Încă de pe atunci în discursurile filozofice cu privire la educație, oamenii erau preocupați de cel puțin două aspecte esențiale ale vieții umane: poate fi calitatea vieții influențată prin educație (I) și dacă da, în ce mod se poate organiza procesul educațional astfel, încât influențele educației să fie cât mai benefice în plan individual și societal (II).

Mult mai târziu, în anul 1752, Erasmus scria: „Este o educație nefericită cea care învață măiestria în arta navală rudimentele navigației prin scufundări de corăbii sau pe un prinț arta de a domni un regat prin revoluții, invazii sau măceluri” [1].

O interpretare mai amplă a acestor termeni a filozofului Erasmus - „educație nefericită” - sugerează că ele pot avea și sens antonimic, de educație fericită, ca esență și formă, iar prin faptul că în anumite circumstanțe, din cauza antrenării unor subiecți ai unor experiențe educaționale „nefericite”, educația poate avea inclusiv implicații stagnante, destructive. Educația poate fi: productivă sau neproductivă, utilă sau inutilă, care poate contribui la dezvoltare, sau invers, care poate conduce la cultivarea unei conștiințe sociale de umilință, în loc de toleranță și prosperitate etc.

Mai târziu ajungem la filozofia lui Fraire, descrisă în cartea: „Pedagogia oprimaților”, în preambulul căreia Shaull Richard scria: „...nu există o așa noțiune cum ar fi proces educațional neutru” [2], ceea ce sugerează iarăși gândul că prin procese educaționale se pot realiza și scopuri care nu pot fi nobile și/sau liberatoare.

Profesorul A.Tuijnman de la Universitatea din Stocholm definește educația ca „...o disciplină științifică preocupată de producerea și distribuția cunoștințelor și competențelor, care influențează comportamentul social fie în rândul copiilor sau adulților, fie că acest proces de producere are loc în școală, instituții de învățământ pentru adulți, sau alte instituții din societate, cum ar fi biserica, bibliotecile sau armata” [3]. Se observă că în definiția educației se conturează deja esența extinderii funcțiilor educației dincolo de funcția de distribuție/extindere a cunoștințelor și competențelor, la cea a „producerii... [de] cunoștințe și competențe/abilități” [*ibid.*]; și dacă atragem atenția, funcției de producere i se atribuie o importanță primordială.

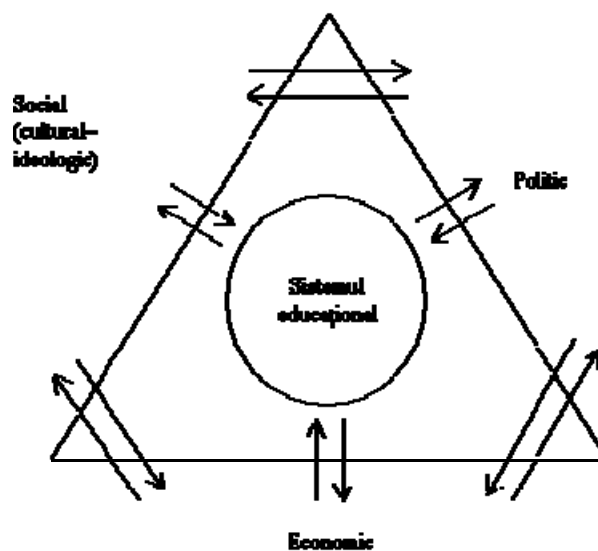

Fig.1. Modelul dialectic al dimensiunilor educației și dezvoltării.

Profesorul Fägerlind (Universitatea din Stocholm), în *Modelul dialectic al dimensiunilor educației și dezvoltării* (fig. 1), oferă o viziune-model prin care educația se consideră a fi: „...atât un agent al schimbării, cât și, la rândul ei, poate fi schimbată de societate; ...aceasta acționează ca producător de mobilitate socială și ca agent de reproducere a ordinii sociale” [4].

Între viziunea profesorului Fägerlind, care a fost una dintre premisele principale ale dezvoltării gândirii cu privire la educație ca factor de creștere economică, și viziunea profesorului William H. Graves, de la Indiana University, există o corelație strânsă, deoarece ultimul susține că „*productivitatea economică depinde de productivitatea educațională*” [5].

Prin urmare, avem temei de a conchide că educația, în afară de funcția de distribuire, și eventual avansare a nivelului cunoștințelor, capătă tot mai mult funcția de creare și/sau producere a abilităților: (a) capacităților creative, (b) capacităților inovaționale și (c) abilităților atitudinale în societate, care, luate împreună, au importanță esențială pentru creșterea economică și avansarea calității vieții unei societăți.

Situația din cadrul procesului de educație în RM. Problema sistemului educațional din RM necesită o schimbare esențială de abordare – fără o atare schimbare față de domeniul educației, în primul rând, și a atitudinii statului și societății față de sistemul educațional, viitorul țării poate fi și mai grav sau, cel puțin, stagnant încă pentru o perioadă de timp nedeterminată.

În cazul tergiversării schimbării atitudinii față de sistemul educațional, așa cum sugerează *Modelul dialectic al dimensiunilor educației și dezvoltării*, acesta riscă să continue și mai departe a fi generator de inflație de capital uman și neproductiv.

Un argument major care susține importanța intensificării discuțiilor cu privire la *productivitatea educațională* în RM este și faptul că statisticile țării noastre cu privire la educație sunt nefavorabile în plan comparativ internațional. Din *Figura 2* observăm că din 18 țări luate într-un studiu comparativ internațional, prin optica structurii capitalului uman (după *segmentul populației cu studii universitare* (SPSU) și *rata inovațională* (RI)* în țările respective), între acești doi indicatori se observă o corelație strânsă.

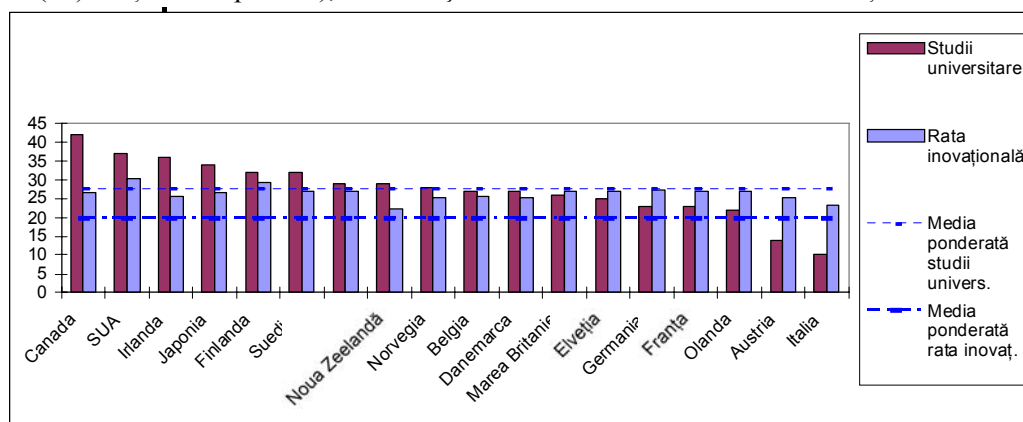

Fig.2. Structura capitalului uman după segmentul populației cu studii universitare și rata inovațională, %.

Sursa: www.nationmaster.com

Dacă pornim de la premisa că RI este o reflectare a productivității educaționale în țările cuprinse în studiu și corelația strânsă dintre aceasta și SPSU, putem concluziona că pentru a realiza o RI mai avansată în RM există și *nevoia crucială de a continua creșterea segmentului societal cu studii universitare*. Conform datelor recensământului din anul 2004, în RM persoanele cu studii universitare constituiau puțin sub 9%, pe când în țările cuprinse în studiu acesta constituia între 20 și peste 40% din totalul populației. Chiar și Austria, și Italia, care par a fi o excepție în acest sens, oricum au SPSU aproximativ de 15 și 10% respectiv, iar cauzarea

* *Notă.* Rata inovațională este proporția întreprinderilor care au întreprins orice activitate pe parcursul ultimilor doi ani financiari care era intenționată a rezulta în dezvoltarea sau introducerea unor componente îmbunătățite considerabil în domeniul producției de mărfuri sau prestării de servicii, proceselor operaționale, proceselor organizaționale sau manageriale sau metodei de marketing. Rata inovațională poate fi specificată în două categorii distincte: (a) inovațiile implementate – cazurile când inovația a fost implementată; (b) inovațiile în proces de dezvoltare sau abandonate – cazurile când activitatea inovațională mai era în proces sau a fost abandonată în acest interval de doi ani.

acestui fapt merită o atenție aparte și poate fi abordat ca o excepție, dar nu ca factor demn de considerație pentru noi în RM.

Însă, chiar și o simplă creștere a SPSU în RM, este insuficientă fără a extinde discuțiile cu privire la necesitatea avansării productivității educației la toate nivelurile.

Conform datelor unui ministudiu recent efectuat de Institutul de Dezvoltare Urbană, în RM, în afara or. Chișinău, se atestă următoarea situație: „Economia este nediversificată; există doar 5,9 întreprinderi la 1000 locuitori; doar 1,2 întreprinderi industriale la 1000 locuitori” [6]. Situația la capitolul abilități creative și antreprenoriale este evident infimă. Tot în acest context, mai aflăm foarte recent că „Moldova se află pe ultimul loc în Europa după nivelul de prosperitate” [7]. Astfel, apare necesitatea inevitabilă de a aborda situația din economia națională strict prin optica situației din sistemul educațional și productivitatea acestuia, și invers – de a analiza calitatea educației prin optica indicatorilor ce descriu situația din economia națională la macronivel.

Ideile care conduc tot mai mult spre această concluzie sunt diferite, mai mult sau mai puțin esențiale, dar cel puțin una nu poate fi trecută cu vederea, și prin atingerea acestui subiect nu intenționăm a provoca oricare altă reacție, decât în exclusivitate nevoia de a conștientiza mai pe larg și mai profund cauzalitatea problemelor educaționale moștenite de societatea din RM.

Așadar, RM are o moștenire istorică care pare a fi mai dificilă decât a altor țări postsovietice, fiind caracterizată de unele surse astfel: „Încă în perioada 1946-1960 investițiile pe cap de locuitor în ex-RSSM constituiau doar 33% față de volumul investițiilor în Rusia, iar investițiile industriale constituiau doar 24%; venitul pe cap de locuitor în anul 1970 era doar de 81% față de media din URSS; cheltuielile bugetare pentru *educație, ocrotirea sănătății și alte beneficii sociale erau cu mult mai joase decât media pe URSS (accentuare de autor)*” [8, 9].

E greu de crezut că investițiile mai mici pe cap de locuitor în ex-RSSM o fi fost întâmplătoare. Dacă s-a investit mult mai puțin în educație premeditat, este lesne de înțeles că și politica curriculară a ex-URSS față de ex-RSSM a fost discriminatorie; materiile incluse în curricule puteau avea scopuri diferite decât a educa o generație aptă să contribuie la o mai favorabilă dezvoltare a țării și eventual formarea anumitelor *deprinderi, practici și obișnuințe* educaționale, care în mare parte să fie problematice pe termen lung.

În anul 2000, într-un studiu comparativ internațional, s-a dezvăluit că în republicile baltice, la categoria *persoane angajate cu studii superioare, rata de randament din investiții educaționale (RRIE)* era cu 69-80% mai mare decât la categoria *persoane angajate cu studii primare* sau mai joase. În cea mai mare parte această diferență este din cauza primei obținute pentru studiile superioare raportate la studiile medii de cultură generală – între 48-59%, cea mai joasă rată fiind înregistrată în Letonia, iar cea mai înaltă în Lituania [10]. În Republica Moldova, conform estimărilor efectuate în cadrul Proiectului de Monitorizare a Sărăciei și Politicilor Sociale, situația era după cum este prezentată în tabel:

Tabel

Rata profitului din investiții educaționale în RM, pe niveluri, %

Nivel educațional	RRIE
Primar	0%
Medii incomplete	1.6%
Medii generale	4.2%
Profesional	5.8%
Superioare incomplete	6.5%
Superioare	8.7%

Sursa: Proiectul de Monitorizare a Sărăciei și Politicilor Sociale (2003). Ministerul Economiei al Republicii Moldova.

Prin urmare, profitabilitatea nivelului educațional din Țările Baltice de 48-59%, față de nivelul studiilor medii și echivalentul acestuia de numai 8,7% în RM, lasă de dorit în ceea ce privește productivitatea educației*.

* Deși datele cu privire la estimarea ratei de randament din educație în RM nu au fost publicate și pot fi într-o măsură oarecare discutabile în mai multe aspecte, oricum ele pot și ar trebui să fie luate în considerație pentru extinderea discuției cu privire la necesitatea calculării RRE anual, ca punct de pornire și pentru cuprinderea RM în studii comparative internaționale cu privire la productivitatea educațională.

RRE calculat în anul 2011 de către Banca Mondială denotă că randamentul studiilor superioare față de studiile medii de cultură generală este de doar 30%, ceea ce înseamnă încă foarte puțin. Dacă facem un calcul elementar, din anul 2003 până în 2011, observăm că timp de 7 ani rata medie de creștere a randamentului din educație este de 3%, ceea ce denotă că este și mai jos decât media cotelor procentuale a banilor alocați educației, chiar și de către guvernarea democrată. Prin urmare, investițiile insuficiente nu au putut să realizeze minimum o acoperire valorică, care să fi depășit cel puțin punctul de profitabilitate a investițiilor în domeniu.

Pentru a face schimbări, este nevoie de eforturi, de o mobilizare a capacităților cercurilor academice și societale, de o creștere esențială a stocului de calificări universitare în diferite domenii, și nu în ultimul rând – de atitudini adecvate și voință politică și civică.

Problema majoră a situației create mai constă și în faptul că timpul nu mai permite a preda copiilor/studentilor orice, dar ceea ce este relevant nevoilor stringente de accelerare a dezvoltării umane prin dezvoltare economică, ca primă prioritate; se impune nevoia de a reduce cât mai repede posibil inegalitatea dintre nivelul de trai din RM și cel din țările avansate, care se poate face în primul rând prin *educația productivă*.

John Adams (președinte al SUA în anii 1797-1801) scria: „Sunt două feluri de educație... Una ar trebui să ne învețe cum să ne câștigăm pentru viață, și a doua – cum să trăim”. Din datele de care dispunem la momentul actual cu privire la sistemul educațional al RM, la capitolul „cum să ne câștigăm pentru viață” performanța lasă de dorit.

Cele menționate mai sus vin în dezacord cu teza că ar putea exista și careva „efecte negative ale supra-educării” [11], dat fiind faptul că educația a avut și are, tot mai mult, funcții de producere a capacităților creative și inovaționale, decât de răspândire a unui volum de informații și/sau cunoștințe.

Prin această luare de atitudine încercăm să reușim o eventuală conștientizare și aprofundare în conștiința socială a importanței *educației liberatoare* în RM, care să constituie baza filozofică a unui *sistem educațional productiv* în ansamblu; considerăm că un sistem educațional poate fi productiv numai dacă este neopresiv, adică liberator.

Într-o societate modernă, educația este o dimensiune complexă, iar caracterul ei cere implicarea cel puțin a cercurilor de factori interesați cum ar fi: educologii (savanți/cercetători în domeniu), corpul academic/profesorat și didactic, guvernul, părinții și, în anumită măsură, chiar și studenții, și elevii (de anumite categorii de vârste).

Educația liberatoare nu ar avea un sens arhaic, de a „elibera” pe cineva din „lanțuri sau robie”, care nu mai există de sute de ani ca fenomen în masă; educația liberatoare înseamnă mai mult nevoia de curriculumuri educaționale care ar cultiva și abilități sociale de „evadare” ușoară din mituri, falsuri pseudoideologice și pseudoștiințe, care sunt și ele elaborate de anumiți oameni, în multe cazuri în scopuri neonorabile, deși, probabil chiar și inconștient.

În epoca modernă, educația trebuie abordată nu doar prin optica politicilor educaționale într-o societate, dar și prin optica „politicilor atitudinale” față de educație, din partea guvernelor. La acest capitol RM, de asemenea, are curențe esențiale.

Dacă revenim la premisa că democrația este cel mai bun sistem social cunoscut de civilizația umană până la etapa actuală pentru autogestiuie (și nu se știe dacă va apărea ceva mai bun), trebuie să conștientizăm că democrația fără educație poate fi riscantă, chiar foarte riscantă, iar în sens mai larg că democrația fără educație relevantă și/sau liberatoare este riscantă, deoarece fără educație liberatoare democrația este puțin durabilă.

La etapa actuală, tot mai mult se conturează o percepție că anume prin atitudinea față de educație, de fapt, se „atestă” credibilitatea unei guvernări în fața poporului. *i.e.* Dacă se fac promisiuni, iar pe de altă parte se subminează sistemul educațional prin atitudini și scenarii dubioase și netransparente, reduceri de finanțare nejustificate, intervenția în autonomia universităților, reducerea locurilor de studii în universități, hărțuirea cadrelor didactice și sau șantajarea lor prin neplata salariilor, atunci trebuie să fie clar că guvernarea respectivă se eschivează de la cele promise.

Pornind de la aceste realități, considerăm necesară extinderea cercului de discuții cu privire la cel puțin trei probleme esențiale ale sistemului educațional din Moldova (dar nu numai), cum ar fi: necesitatea promovării educației liberatoare; necesitatea promovării economiei educației și nevoia creșterii productivității educaționale care, în baza celor abordate mai sus, pare a fi realizabilă în cea mai mare parte prin extinderea discuțiilor și *politicii de pragmatizare a educației în RM*.

Referințe:

1. Erasmus. De Pueris Instituendis, 1529.
2. Shaul R. // P.Freire. Pedagogy of the oppressed/Pedagogia oprimaților. Hedger and Hedger. - New York.
3. Tuijnman A. Economics of Adult Education and Training/Economia educației pentru adulți. International Encyclopaedia of Adult Education and Training. Pergamon Press, 1996.
4. Fägerlind and Saha. Education & National Development: A Comparative Perspective, 2nd Edition/Educația și dezvoltarea națională: Perspectivă comparativă. Ediția a 2-a. Pergamon Press, 1989.
5. Graves William. Economic Productivity Depends on Education Productivity/Productivitatea economică depinde de productivitatea educațională, 2008. Extras din Internet: http://institutionalperformance.typepad.com/institutional_performance/2008/12/increased-attention-to-the-meaning-of-student-success.html, la: 07 ian. 2011.
6. Bulat V. Evaluarea capacităților administrative ale APL. Prezentare din 15 decembrie, 2010: "Rezultatele studiilor analitice privind evaluarea capacităților administrative ale APL și structura administrativ-teritorială optimală pentru Republica Moldova".
7. Unimedia, 2010. „Moldova se află pe ultimul loc în Europa după nivelul de prosperitate”. Extras din Internet la: <http://unimedia.md/?mod=news&id=25354>, pe data de: 07 ian. 2011.
8. Dima N. Moldova and the Transdnestr Republic/Moldova și republica transnistreană. - Washington DC, 2001, p.66.
9. Dima N. Basarabia și Bucovina în jocul geopolitic al Rusiei: [studiu istoric]. Prometeu, 1998.
10. Hazans M. Returns to Education in the Baltic Countries/Rata profitului din investițiile în educație în Țările Baltice. Universitatea din Letonia și Baltic International Centre for Economic Policy Studies/Centrul Baltic Internațional de Studii în Politici Economice (BICEPS), 2003.
11. Cicea C. Contribuția educației la dezvoltarea economică, 2005. Extras din Internet la: <http://www.management.ase.ro/reveconomia/2005-1/6.pdf>, în data de: 08 ian. 2011.

Prezentat la 02.06.2011